

HRISTOCENTRISMUL ÎN SFÂNTA ȘI DUMNEZEIASCA LITURGHIE. ASPECTE TEOLOGICE ȘI PRACTICE.

Ierom. dr. **Rafael POVÎRNARU**

Abstract: Given that the entire Orthodox cult represents the updating of the soteriological work of the Savior Christ, and the Holy Liturgy is the quintessential framework for the manifestation of this reality, this paper aims to bring to attention some of the theological arguments that confirm for us all that Jesus Christ is in the centre of the Eucharistic. At the same time, looking at the immediate claim that the present manifests regarding the administration of Holy Communion, some of the practical aspects that each minister of the Church is obliged to take into account in his pastoral work are highlighted.

Key words: God, Worship, Sacrament, Church, Holy Eucharist

În condițiile lumii actuale aflate în declin accelerat, într-un proces amplu de desfigurare și desacralizare, Biserica își păstrează menirea primită ca mandat al Cerului de la însuși Mântuitorul Hristos, respectiv acela de “a propovădui evanghelia la toată făptura”¹, de a duce Vestea cea Bună² în toate colțurile pământului, pentru ca întregul chip al creației să-și poată recăpăta înfățișare hristică, cu alte cuvinte să se poată bucura, ca dialog tainic cu propriul Creator de redobândirea stării hristomorfe în care “Dumnezeu să fie toate în toți”³. În acest sens, toată creația⁴ devine spațiu liturgic ce gravitează în jurul lui Hristos,” Conducător al celor înțelese și grăite (...), Singura inteligență/Minte a celor ce înțeleg și sunt înțelese cu mintea, Singurul Cuvânt/Rațiune al celor ce grăiesc/raționează și sunt grăite/raționate și singura Viață a celor ce au viață și primesc viață; El Care pentru cele ce sunt este și devine tuturor toate”⁵. A fi și a deveni în lumina dumnezeirii se împlinesc numai în starea comuniunii omului cu Preasfânta Treime Dumnezeu, realizată prin întruparea Fiului, Care își prelungește lucrarea de sfințire prin Tainele Bisericii. Astfel, întregul spațiu eclezial devine mediul pnevmatic în care Tatăl prin Fiul, în Duhul Sfânt ca Unic Dumnezeu redefinește chipul iconic al ființei umane, dăruindu-i înfățișare aureolată de lumina harului. Însă participarea omului la viața Sfintei Treimi⁶ devine posibilă ca stare a a întâlnirii dintre credincios și Fiul lui Dumnezeu înnomenit, Care se dăruiește pe Sine prin intermediul sacramentalității eclesiale, sublimul fiind atins

¹ Mc. 16, 15.

² Ευαγγελισμος.

³ I Cor. 15,28.

⁴ A se vedea: Hans Urs Von Balthasar, *Liturgia cosmică. Lumea în gândirea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Ed. Doxologia, Iași, 2018.

⁵ Diac. Ioan I. Ică jr., *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului. Integrala comentariilor liturgice bizantine*, Ed. Deisis, 2011, Sibiu, p. 206.

⁶ A se vedea: Norman Russell, “The Holy Trinity in the life of the Church”, în *International Journal for the Study of the Christian Church*, nr. 15 (2), 2015, p. 152-154.

prin împărțășirea cu Trupul și Sângele Mântuitorului Hristos în cadrul Sfintei Liturghii. Aceasta devine ambientul în care Hristos Domnul își actualizează jertfa de pe Golgota, ca dar adus înaintea Cerului, dar și a pământului, El însuși fiind “Cel ce aduce și Cel ce se aduce”⁷ purtându-ne astfel într-un real pelerinaj⁸ de la Betleem la Ierusalim și așezându-ne pe toți deopotrivă cu magii, dar și cu apostolii care asistă la moartea, învierea și înălțarea “de-a dreapta Tatălui”⁹. Așadar, în cadrul Sfintei Liturghii, Domnul Hristos așează întreaga lume în jurul Potirului Bisericii din care Trupul și Sângele devin coordonate hristocentrice ale creației chemate la jertfă și înviere în Dumnezeu.

Având în vedere toate aceste aspecte, în rândurile ce urmează ne propunem să reliefăm în câteva gânduri întâlnirea dintre Taina Bisericii și Fiul lui Dumnezeu, precum și revelarea acestei realități în lumina Sfintei Liturghii, care devine “icoană a hristocentrismului prin excelență”, deschizând deopotrivă și o serie de implicații de natură practic - liturgică, prin prisma cărora astăzi Biserica se dăruiește “sfinților”¹⁰ în lumina Duhului.

Dimensiunea hristocentrică a Tainelor Bisericii

Învățătura ortodoxă ne pune înaintea o multitudine de căi prin care omul credincios poate intra în comuniune cu Dumnezeu Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt, cele mai importante dintre acestea rămânând însă Sfintele Taine. Fie că ne referim la Botez, la Mirungere, la Euharistie, la Spovedanie, la Cununie, la Maslu sau la Hirotonie avem de-a face cu o întâlnire în Duh cu Dumnezeu, Care prin întemeierea lor ne oferă în dar “Calea, Adevărul și Viața”¹¹ drept coordonate ale înveșnicirii noastre.

După ce legea cea veche - “călăuză spre Hristos”¹² a pregătit prin glasul profetilor venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, gestul înnomenirii avea să aducă odată cu sine împlinirea deplinei Revelații. Nașterea din Betleem va aduce omenirii mântuirea de blestem, precum și nașterea din nou și moartea omului vechi al păcatului prin “apă și prin Duh”¹³. Întâlnirea omului cu Dumnezeu Cel întrupat va face posibilă desăvârșirea ființei umane, ca act de iubire săvârșit în taina credinței. De altfel, “prin credință se naște și se dezvoltă în om subiectul comuniunii cu Dumnezeu și cu semenii, prin credința creștină se ridică omul de la starea de natură la aceea de subiect, la această culme spre care este destinat. Numai prin credința în Dumnezeu Cel personal și deplin, prin credința întemeiată de Revelația în Iisus

⁷ *** *Liturghier*, E.I.B.M.O., București, 2012, p. 160.

⁸ Despre dimensiunea pelerinajului, a se vedea: Simon Coleman, Marion Bowman, “Religion in cathedrals :pilgrimage, heritage, adjacency and the politics of replication in Northern Europe”, 49 (1), 2019, p. 1-23.

⁹ Momentul Înălțării la Cer și șederii Domnului la dreapta Tatălui se văd deplin actualizate în cadrul Sfintei și Dumnezeieștii Liturghii, la momentul la care preotul slujitor așează Sfintele la Prosocomidiar.

¹⁰ Știm bine că în accepțiunea Bisericii, noțiunea de sfânt comportă o dublă accepțiune: prima dintre ele surprinde limbajul uzual prin care se face referire la o persoană ajunsă în stadiul desăvârșirii duhovnicești, iar cea de-a doua valență comportă chipul ființei botezate și devenită mădular al corpului Bisericii, aflată însă pe drumul hristomodfizării sau al teomorfizării.

¹¹ In 14, 6.

¹² Gal. 3, 24.

¹³ In 3, 5.

Hristos se restaurează omul, iar această restaurare însemnează o angajare a fiecăruia în strădania de restaurare a semenilor prin comuniune și slujire¹⁴.

Prin credința în Domnul Hristos omul devine fiu al lui Dumnezeu și semen al lui Iisus Hristos - Dumnezeu. Aceasta reprezintă “cea mai înaltă demnitate și stare la care e ridicat”, manifestând astfel autenticitatea comuniunii. Iar cine se află în comuniune cu Dumnezeu “este veșnic, căci pe cine iubește Dumnezeu atât de mult încât îl primește în comuniune cu Sine, nu-l poate lăsa să piară”¹⁵.

Observăm deci că întruparea din pântecele Preacuratei Fecioare a Fiului lui Dumnezeu a avut ca scop primordial refacerea comuniunii dintre noi și Dumnezeu, stare pe care Adam și Eva au pierdut-o ca urmare a neascultării lor. Chipul întâlnirii dintre icoană și Iconar devine posibil într-un autentic dialog de iubire, capabil a restaura în om chipul dumnezeiesc pe care l-a pierdut odată cu ruperea comuniunii primordiale. Pentru a face posibilă redobândirea stării Edenului, Hristos Domnul se așează în istorie, lăsându-și Se botezat la Iordan de către Ioan¹⁶, iertând păcatele oamenilor¹⁷, dăruindu-le sănătatea trupească și sufletească¹⁸, pentru ca mai apoi să săvârșească prima liturghie publică pe crucea Golgotei, aducând în lume Învierea și starea anticipată a Cincizecimii consacrării sacerdotale¹⁹, înălțându-Se mai apoi la Cer și șezând de-a dreapta Tatălui. Pentru a nu lipsi lumea de Sine și de comuniunea cu Preasfânta Treime, Hristos Domnul continuă să se reveleze astăzi prin întregul cult²⁰ eclezial, în care Taina Bisericii devine “Taina lui Hristos”, realizând astfel prin actul sacramental “o nouă Taină, a unei uniri și mai strânse între Creator și creatură”²¹. Actualizarea acestei uniri se materializează exclusiv în sânul Bisericii, aceea care în mod firesc devine ea însăși o nouă “Taină în care Dumnezeu Cuvântul restabilește și ridică la o treaptă mai accentuată unirea Sa cu lumea înființată prin actul creației, dar slăbită prin păcatul omului”. Altfel spus, Biserica nu este altceva decât “extensiunea Tainei lui Hristos”, toată fiind “plină de Taina lui Hristos”²². Din aceste cuvinte înțelegem că toată lucrarea sfințitoare pe care Mântuitorul Hristos a realizat-o în lume se vede continuu actualizată prin sacrul cultic ortodox, în care fiecare creștin devine martorul revelației dumnezeiești, participând astfel prin credință la viața tainică a Dumnezeului Triipostatic și monofiițial. Iar sublimul acestei stări se face simțit în cadrul Sfintei Liturghii, în care Domnul se revelează în

¹⁴ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului. Opere complete IV*, Ed. Basilica, București, 2013, p.115.

¹⁵ *Ibidem*,

¹⁶ Cf. Mc. 1, 9-11; 3, 16-17; Lc. 3, 21-22.

¹⁷ Fiecare creștin botezat se poate bucura de o autentică actualizare a stării sale baptismale la momentul primirii iertării de la Hristos prin mâna duhovnicului în Taina Spovedaniei.

¹⁸ Se are în vedere lucrarea tainică a Sfântului Duh în cadrul Maslului, prin care credinciosul dobândește darul sănătății sufletești, dar și trupești.

¹⁹ In 20,22: “Luati Duh Sfânt”.

²⁰ Despre evoluția cultului, a se vedea: Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, “Originea, instituirea și dezvoltarea cultului creștin”, în *Studii Teologice*, XV (1963), nr. 3-4, p. 131-140.

²¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, E.I.B.M.B:O.R., București, 2003, p. 12.

²² *Ibidem* p.13.

mod treptat ca Dumnezeu și om deopotrivă, purtându-ne astfel într-un “astăzi” continuu ca pelerini pe “drumul Cerului”.

Prin urmare, în rândurile ce urmează vom evidenția pe scurt câteva dintre implicațiile teologice pe care Liturghia le pune în lumină, plasând întreaga lume în stare de jertfă în jurul altarului euharistic al lui Hristos.

Praznicele împărătești ale Liturghiei

Sfânta Liturghie ne face părtași comuniunii depline cu Preasfânta Treime, așezându-ne în același timp pe drumul tainic al istoriei mântuitoare pe care Domnul Hristos a asumat-o ca mărturie indiscutabilă a calității Sale antropomorfe. Intrând în comuniune euharistică tainic exprimată și actualizată în lumina Liturghiei, fiecare dintre noi, cuprins fiind în mirida aflată pe sfântul disc surprinde nemijlocit dimensiunea treimică a Euharistiei. A trăi această realitate “înseamnă a descoperi și a vesti că Începând de la Întruparea Cuvântului veșnic și de la Pogorârea Duhului nu mai există nici o distanță între taina Treimii și destinul omului”²³. Acest sentiment se vede cu atât mai întărit cu cât “întregul cult este prin excelență liturgic și treimic”²⁴. Prin urmare, fiecare gest liturgic revelează Treimea ca realitate sobornicească prin Sine însăși și prin cultul Bisericii, în comuniune cu fiecare dintre noi. Altfel spus și Liturghia, sau cu atât mai mult aceasta devine clipa și starea de întâlnire concretă și tainică deopotrivă cu Tatăl și Fiul și Duhul Sfânt. Prin voia Tatălui, Fiul își împlinește în chip sublim actualizarea jertfei de pe Golgota, ca act de iubire față de Cel Care L-a trimis în lume, dar și ca gest de dăruire jertfelnică pentru toți aceia care au ales a-L mărturisii și a-I metaboliza întreaga învățătura puse în lucrare în dinamica iubirii cultice a Bisericii.

În acest context, din chiar starea “proaducerii”²⁵, adică din momentul săvârșirii Proscomidiei ne bucurăm de actualizarea praznicului împărătesc al Nașterii Domnului. Agnețul²⁶, cel care va deveni prin epicleză²⁷ Sfântul Trup al Mântuitorului Hristos se vede extras în ecourile profetice ale lui Isaia²⁸ din prima prescură prevăzută în rânduiala Bisericii, ca actualizare a nașterii din pânțele Preacuratei Fecioare Maria a Fiului lui Dumnezeu în ieslea Betleemului. Deopotrivă, Tradiția Bisericii pune în lumină actul cultic al “Prothesisului”²⁹ drept actualizare a Vinerii celei Mari când Domnul Hristos a fost răstignit pe cruce și împuns în coasta

²³ Pr. Prof. Boris Bobrinskoy, *Taina Preasfintei Treimi*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005, p. 193.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Cf. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în liturghia ortodoxă*, E.I.B.M.B.O.R., București, p.176.

²⁶ Despre etimologia cuvântului, a se vedea: *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Coordonatori: Pr. Prof. Dr. Ștefan Buchiu, Pr. Prof. Dr. Ioan Tulcan, Ed. Basilica, București, 2019, p.35.

²⁷ A se vedea și: Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Chifăr, “Episcopul martir Nicolae popovici al Oradiei – un exeget al fundamentării epiclezei euharistice”, în vol. *Comuniune Euharistică și trăire filocalică*, Pr. Ioan Vicovan, Pr. Paul Cezar Hărlăceanu, Emilian-Iustinian Roman (ed.), Ed. Doxologia, Iași, 2015, p. 169-179.

²⁸ Cf. *** *Liturghier*, p. 117-119.

²⁹ Despre evoluția istorică, a se vedea: Thomass Pott, *Reforma liturgică bizantină*, Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2019, p. S209-240.

din care a curs “sânge și apă”³⁰. Un alt moment praznic cuprins în cadrul Sfintei Liturghii este reprezentat de “momentul ieșirii la propovăduire a Domnului” marcat prin intermediul vohodului mic. Odată surprins acest moment întreaga comunitate se vede invitată la “ascultarea cu înțelepciune” a Sfintei Evanghelii. Acest moment devine el însuși un praznic, în primul rând datorită adresării tainice pe care Domnul o face întregii lumi prin intermediul sacerdotului pe care L-a consacrat prin hirotonie a mărturisi Cuvântul. În al doilea rând trebuie spus că fiecare gest ritualic din cadrul Bisericii se vede fundamentat pe Cuvântul Domnului, prin urmare fiecare citire a Evangheliei devine o întâlnire tainică deplină cu Împăratul Cerului, transformând astfel totul într-o continuă sărbătoare. Cuprinși fiind de “taina Cuvântului” ne vedem purtați pe aripi de Duh spre Ierusalimul care a găzduit momentul crucial al existenței omenirii prin Pățimirea, moartea Învierea și Înălțarea Domnului.

Astfel, Vohodul Mare, cuprins de conștiința coparticipării angelice la slujirea euharistică, adeverită prin cântarea Heruvicului ne pune înaintea actualizarea momentului istoric al intrării în Ierusalim a Domnului, Cel Care își urma sub aureola iubirii față de Tatăl, misiunea soteriologică încredințată Lui “în sfatul de taină al Sfintei Treimi”. Aducem aminte aici că în proiecția împărătească a Proscomidiei drept actul Pățimirii de pe Golgota a Fiului lui Dumnezeu, Vohodul Mare devine momentul așezării Trupului Mântuitorului în mormântul “nou”³¹ care aparținuse lui Iosif. Acest din urmă fapt se vede confirmat de chiar rugăciunea pe care preotul o rostește în taină³² în timpul intrării în altar cu Cinstitele Daruri și punerii acestora pe Sfânta Masă.

Urmând însă traseul mistic sugerat de Proscomidiar - drept peștera Nașterii Domnului, prin momentul liturgic mai sus descris ne vedem cuprinși din nou de “timp praznic”, respectiv acela al Floriilor. Întregul conținut al anaforalei ne ampretează ființa de starea deplinătății comuniunii noastre cu Dumnezeu Treimic, centralitatea aparținând de această dată lui Hristos, Cel Care în tainicul epiclezei ne face pe toți contemporani cu jertfa de pe Golgota. Împărtășirea clericilor prilejuiește așezarea întregii comunități în lumina Învierii Domnului învederată de gestul “plinirii potirului”, precum și de rugăciunile care însoțesc tot acest ritual³³. După împărtășirea poporului credincios îl auzim pe sacerdotul liturghisitor rostind în timp ce cădește Sfintele: „Înalță-Te peste ceruri, Dumnezeule și peste tot pământul slava Ta”³⁴, fapt ce confirmă tuturor că Hristos ne poartă spre Cer pe toți cei cuprinși în actul euharistic, aducându-ne prin Sine jertfă Tatălui Ceresc.

În cele din urmă, așezarea Sfintelor la proscomidiar ne încredințează că Domnul Hristos se așează “de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl”, împlinindu-și astfel în mod sublim și plin de iubire, ascultarea încredințată de către Tatăl Său.

Din toate cele cuprinse putem concluziona fără urmă de tăgadă că întregul cult reprezintă mediul întâlnirii dintre Dumnezeu și om, dar dincolo de acestea Sfânta Liturghie, prin întreaga ei dimensiune praznică ni-L revelează pe Împăratul Hristos, într-un autentic și continuu actualizat “pelerinaj al istoriei mântuirii”. Din

³⁰ In. 19, 34.

³¹ In. 19, 41.

³² ****Liturghier*, p. 165.

³³ Idem, p. 192-193.

³⁴ Ps. 56,7; 107,5.

acest punct de vedere, fiecare gest încadrat în liturghie devine o dobândire treptată a chipului hristic pe care fiecare creștin o resimte pe măsura iubirii, a credinței și a jertfelniciei sale, ca dimensiune euharistică a propriei ființe. Toate aceste considerente confirmă tuturor că Liturghia “ni – L descoperă încet – încet pe Hristos și Împărăția Lui”³⁵.

Cu toate acestea, prin întreaga fenomenologie euharistică în care suntem introduși în cadrul Dumnezeieștii Liturghii surprindem totodată și o serie de aspecte ce țin de latura practică a experienței cultice eclesiale.

Repere practice în legătură cu Taina Sfintei Euharistii

Așa cum este și firesc, săvârșirea Sfintei Liturghii are în vedere nu doar prefacerea pâinii și vinului în Trupul și Sângele lui Hristos, ci deopotrivă finalitatea acestor acte vizează sfințirea credincioșilor prin împărtășirea cu Sfintele Taine. Din acest punct de vedere, considerăm deplin justificată înlesnirea din partea sacerdoților a posibilității împărtășirii frecvente a credincioșilor. Acest lucru se cere cu atât mai mult pus în lucrarea zilelor noastre cu cât vedem cu toții că lumea se află în plin proces de transformare pe fondul pandemiei care a afectat anul 2020, fapt ce a adus cu sine o serie întreagă de “noi paradigme de conștiință creștină” care au determinat re poziționări multiple ale unora dintre membrii Bisericii. În contextul atacului furibund la Potirul lui Hristos sub pretextul potențializării maxime a acestuia drept un pericol iminent pentru cei care se împărtășesc, lingurița³⁶ devenind cheia discordiei, se impune în deplin acord cu chemarea făcută de însuși Fiul prin glasul sacerdotului – “Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”³⁷ contracarea acestei ofensive prin bucuria împlinirii chemării adresate tuturor din partea lui Dumnezeu. Numai prin venirea la potir vom putea depăși toate obstacolele ieșite în calea noastră în drumul spre Cer, convinși fiind că prin gestul acesta primim “medicamentul nemuririi” și ne păstrăm nealterat chipul iconic sub toate aspectele lui - fizic, psihic și duhovnicesc.

Trebuie însă ca întâlnirea noastră cu Hristos Euharistic să fie precedată de trecerea prin taina reînnoirii baptismale – Sfânta Spovedanie, pentru ca în acest fel să împlinim cuvântul Sfântului Apostol Pavel, care îi indemna pe corinteni: „Să se cerceteze omul pe sine și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie, osândă își mănâncă și bea, nesocotind Trupul Domnului”³⁸.

³⁵ Arhimadrit Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuiri și cateheze. Tâlcuiri la Sfintele slujbe*, Ed. Sf. Nectarie, Arad, 2009, p. 156.

³⁶ Istoria Liturgiei atribuie secolului al VII-lea apariția linguriței în cadrul cultului. Trebuie spus că aceasta nu a fost folosită la început pentru Sfânta Euharistie, ci numai începând cu secolul al XI-lea lingurița capătă uzanța pe care o regăsim și astăzi.

³⁷ *** *Liturghier*, p. 194.

³⁸ I Cor 11, 28-29.

Bineînțeles că apropierea de potir presupune și împlinirea canonului de rugăciune încredințat de către duhovnic, însoțit de respectarea prealabilă a zilelor de post pe care Biserica le-a rânduit.

Este important ca numai parcurgând toate cele mai sus menționate să încercăm să primim Sfânta Euharistie.

Pe de altă parte observăm că învățătura Bisericii a statuat asupra unor situații prin care unele mădulare ale Bisericii nu se pot apropia de potir. Dintre aceștia îi avem în vedere pe cei aflați sub blestem arhieresc, pe toți cei care trăiesc în păcate de moarte, pe aceia care nu au împlinit canonul dat de duhovnic, precum și pe cei care, deși spovediți au fost opriți de la împărtășire.

Tot aici îi amintim și pe cei demonizați care nu pot primi Sfintele decât în stare conștientă, dacă însă nu hulesc Tainele. În aceeași categorie a celor care nu primesc Sfânta Împărtășanie se găsește și femeia aflată în perioada de lăuzie, precum și în perioada fiziologică specifică.

Considerăm că întregul tablou ilustrativ care oferă imaginea condițiilor necesare împărtășirii de către credincioși trebuie completat și de amendamentul privitor la pregătirea necesară sacerdotului liturghisitor pentru săvârșirea Sfintei Liturghii. Din acest punct de vedere, Liturghierul oferă detaliile avute în vedere, care împlinesc condițiile spirituale și fizice de care un slujitor al Bisericii trebuie să țină cont la momentul liturghisirii sale³⁹. În același timp, sacerdotul aflat în stare de caterisire se împărtășește în rând cu laicii.

În concluzie, analizând toate cele prezentate putem fi în măsură să afirmăm că întregul sceptor cultic, dar și tainic al Ortodoxiei își revendică existența în persoana Mântuitorului Hristos. Iar Sfânta Liturghie devine Cerul pe pământ, în care întreaga coordonată istorică și geografică se vede transfigurată și actualizată în lumina hristocentrismului specific credinței ortodoxe, deschizând în acest fel conștiința comuniunii cu Dumnezeu, cu Maica Domnului, cu sfinții și cu îngerii. De altfel, centralitatea lui Hristos în Liturghie ne așează pe toți - “îngeri și oameni” în comuniunea pluralității sugerate de cântarea liturgică, precum și de conștiința dialogală experiată de întregul cult eclezial.

Această realitate deschide drumul demersului înnoirii personale a fiecărui creștin prin împărtășirea de la potir, fapt ce se cere împlinit în lumina unei pregătiri prealabile puse în lucrarea tainicului hristic pe care fiecare dintre noi l-am dobândit atunci când ne-am îmbrăcat în Hristos.

Apreciem că toate aceste argumente vor reprezenta pentru fiecare participant activ la Sfânta Liturghie un imbold neostenit al apropierii cât mai dese⁴⁰ de potir, având astfel conștiința întâlnirii nemijlocite cu Hristos Dumnezeu.

³⁹ Idem, p.485 - 495.

⁴⁰ A se vedea: *Împărtășirea continuă cu Sfintele Taine. Dosarul unei controverse. Mărturiile Tradiției*, traducere Ioan I.Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2006.